

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІСТОРІЇ ДО ФОРМУВАННЯ В УЧНІВ АКСІОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

Яновська Л. Г.

*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри всесвітньої історії та методології науки
Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського
вул. Старопортофранківська, 26, Одеса, Україна
orcid.org/0000-0003-3275-0730
larisayanovskaya@ukr.net*

Яновський А. О.

*кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри прикладної математики та інформатики
Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського
вул. Старопортофранківська, 26, Одеса, Україна
orcid.org/0000-0002-9893-9475
anatol_16@ukr.net*

Ключові слова:

*компетентність,
компетенція, аксіологічна
компетентність, освітній
процес, педагогічні умови,
педагогічна практика.*

Статтю присвячено одній з актуальних проблем підготовки майбутніх учителів історії – компетентнісному підходу в освітньому процесі. Учитель історії має не лише збагачувати учнів історичними знаннями, а насамперед допомагати їм орієнтуватися у соціальному й культурному просторі, формувати в учнів національну самосвідомість, сприяти цілісному сприйняттю світу. Задля реалізації означених цілей в освітньому процесі закладів загальної середньої освіти вчитель історії має бути готовим до цього. Отже, професійна підготовка майбутнього вчителя історії має базуватися на формуванні у нього ціннісних (аксіологічних) орієнтацій, здатності критично мислити, приймати ефективні рішення у складних життєвих і педагогічних ситуаціях. Доведено, що підготовка майбутніх учителів історії до формування в учнів аксіологічної компетентності сприяє підготовці їх до творчої діяльності через парадигму гуманістичної освіти та виховання. У процесі творчої діяльності відбувається створення нових ціннісних понять, які залежать від економічних, політичних, соціальних відносин у суспільстві. У статті, зокрема, розкривається сутність таких понять, як компетентність, компетенція, професійна компетентність, предметні компетентності (історичні), аксіологічна компетентність, педагогічна практика. У дослідженні виділено підходи в освітньому процесі педагогічних закладів вищої освіти, що сприяли ефективній підготовці майбутніх учителів історії до формування в учнів аксіологічної компетентності (діяльнісний, цілісний та ціннісний (аксіологічний)). Діяльнісний підхід сприяв підготовці до формування історичних компетентностей та застосування їх у практичній діяльності, стимулював особистість до самоосвіти та інтеграцію у професійну діяльність під час проходження педагогічної практики. Застосування цілісного підходу сприяло впровадженню в освітній процес ЗВО цілісної структури теоретичної і практичної підготовки майбутніх учителів історії. Ціннісний (аксіологічний) підхід був спрямований на особистісно орієнтоване навчання, створення психологічно сприятливих умов в освітньому процесі, спрямованих на ціннісні (аксіологічні) орієнтації особистості.

Нами визначено педагогічні умови в підготовці майбутніх учителів до формування в учнів аксіологічної компетентності, а саме: 1) активне впровадження на заняттях у ЗВО моделювання педагогічної діяльності, педагогічних тренінгів; 2) упровадження в календарний план педагогічної практики завдань, спрямованих на формування в учнів аксіологічної компетентності; 3) мотивація майбутніх учителів історії до самоосвіти та самовдосконалення. Нами доведено, що саме застосування визначених педагогічних умов сприятиме ефективній підготовці майбутніх учителів історії до формування в учнів аксіологічної компетентності.

PREPARATION OF FUTURE HISTORY TEACHERS FOR THE FORMATION OF AXIOLOGICAL COMPETENCE IN STUDENTS

Yanovska L. H.

*Candidate of Pedagogical Science, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of History and Methodology of Science
South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky
Staroportofrankovskaya str., 26, Odesa, Ukraine
orcid.org/0000-0003-3275-0730
larisayanovskaya@ukr.net*

Yanovskyi A. O.

*Candidate of Pedagogical Science,
Associate Professor at the Department of Applied Mathematics and Informatics
South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky
Staroportofrankovskaya str., 26, Odesa, Ukraine
orcid.org/0000-0002-9893-9475
anatol_16@ukr.net*

Key words: *competence, competence, axiological competence, educational process, pedagogical conditions, pedagogical practice.*

The article is devoted to one of the urgent problems of training future history teachers - the competence approach in the educational process. The history teacher should not only enrich students with historical knowledge, but, above all, help them navigate in the social and cultural space, form students' national identity, promote a holistic perception of the world. In order to achieve these goals in the educational process of general secondary education, a history teacher must be prepared for this. Thus, the professional training of a future history teacher should be based on the formation of his value (axiological) orientations, the ability to think critically, to make effective decisions in difficult life and pedagogical situations. It is proved that the preparation of future history teachers for the formation of students' axiological competence helps to prepare them for creative activity through the paradigm of humanistic education and upbringing. In the process of creative activity there is a creation of new value concepts that depend on economic, political, social relations in society. The article, in particular, reveals the essence of such concepts as competence, competence, professional competence, subject competences (historical), axiological competence, pedagogical practice. The study highlights the approaches in the educational process of pedagogical institutions of higher education, which contributed to the effective preparation of future history teachers for the formation of students' axiological competence (activity, holistic and value (axiological)). The activity approach contributed to the preparation for the formation of historical competencies and their application in practice, stimulated the individual to self-education and integration into professional

activities during pedagogical practice. The application of a holistic approach provided an opportunity to apply a holistic structure of theoretical and practical training of future history teachers in the educational process of ZVO. The value (axiological) approach was aimed at personality-oriented learning, the creation of psychologically favorable conditions in the educational process aimed at value (axiological) orientations of the individual.

We have determined the pedagogical conditions in the preparation of future teachers for the formation of students' axiological competence, namely: 2) introduction into the calendar plan of pedagogical practice of the tasks directed on formation at pupils of axiological competence; 3) motivation of future history teachers to self-education and self-improvement. We have proved that the application of certain pedagogical conditions will contribute to the effective preparation of future history teachers for the formation of students' axiological competence.

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Основним підходом у міжнародній системі освіти в ході підготовки фахівців є компетентністний підхід. В Україні, яка інтегрується в європейський освітній простір, упровадження компетентнісного підходу в освітній процес ЗВО є нагальною потребою. Сучасному вчителю історії пред'являються професійні вимоги, до яких його неможливо підготувати лише через знання змісту історії як предмету та традиційної методики викладання. Готовність до професійної діяльності вчителя історії в рамках сьогодення передбачає сформованість професійно значущих якостей особистості, мотивів та потреби в професійному зростанні та саморозвитку. Компетентністний підхід нині передбачає такий напрям у професійній підготовці вчителя історії. Сьогодні в системі підготовки майбутніх учителів історії головним завданням є підготовка мислячої особистості, яка здатна взаємодіяти в полікультурному середовищі, поважає загальнолюдські цінності через визначення ціннісної оцінки історичних подій та сформованих умінь оціночних суджень. Реалізації цього завдання в освітньому процесі сприяє формування у майбутніх учителів історії аксіологічної компетентності. Аксіологічний підхід у процесі їх підготовки спрямований на виховання у здобувачів національних, загальнолюдських, морально-етичних цінностей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проаналізувавши психолого-педагогічну літературу з означеної теми дослідження, можна зробити висновок, що компетентністний підхід в освітньому просторі розглядали В. Луговий [5], В. Гриньова [3], М. Головань [2], І. Зязюн [4], А. Хуторський, С. Раков, О. Авраменко, Л. Лутченко, П. Сікорський та ін.

Дослідженням професійної компетентності займалися В. Веснін, В. Гриньова, В. Дьомін, І. Зимня, С. Іванова, В. Лозовецька, А. Маркова, Л. Мітіна, О. Пометун, В. Свистун, Н. Сергієнко, В. Ягупов та ін.

Науковці І. Драч, М. Левківський, Л. Карпова, Н. Сергієнко, Т. Ціпан, Л. Хоружа, та ін. у своїх дослідженнях конкретизували професійну компетентність учителя.

Запровадження компетентнісного підходу до навчання історії розкриваються у дослідженнях В. Власова, О. Локшиної, Т. Мацейків, П. Мороза, А. Приходько, О. Пометун та ін.

З огляду на аналіз останніх досліджень і публікацій, ми бачимо, що існує багато досліджень щодо визначення загального поняття «компетентність», «професійна компетентність», але підготовкою майбутніх учителів історії до формування в учнів аксіологічної компетентності займалися небагато науковців. На нашу думку, це питання є актуальним, тому **метою статті** є дослідження проблеми підготовки майбутніх учителів історії до формування в учнів аксіологічної компетентності.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Підготовка вчителя історії у ЗВО потребує формування комплексу компетентностей, що допоможе здобувачам вищої освіти застосовувати набуті знання, вміння та навички у професійній діяльності й у життєвих ситуаціях. Компетентністний підхід в освітньому просторі закладу вищої освіти передбачає спрямованість освітнього процесу на формування у майбутнього фахівця сукупності фахових компетентностей, визначених в освітньо-професійних програмах. Із наукових досліджень можна зробити висновок, що професійна компетентність учителя історії – це інтегративна якість особистості, яка визначає її здатність до комунікативної творчої реалізації професійних знань учителя історії, до вирішення типових і нетипових завдань у процесі освітньо-виховної діяльності, здатність до аналітичного мислення, готовність до постійного самовдосконалення через самоосвіту впродовж усього періоду професійної діяльності.

Але майбутній учитель історії має бути підготовлений і до формування в учнів історичних компетентностей, визначених МОН. Навчаль-

ною програмою з історії (всесвітньої та історії України) визначено предметні (історичні) компетентності до яких належать: хронологічні (уміння орієнтуватися в історичному часі, встановлювати близькі та далекі причинно-наслідкові зв'язки, розглядати суспільні явища в конкретно-історичних умовах, виявляти зміни і тяглість життя людства), просторові (уміння орієнтуватися в історичному просторі та знаходити взаємозалежність у розвитку суспільства, господарства, культури і природного довкілля), інформаційні (уміння працювати з джерелами історичної інформації, інтерпретувати зміст джерела, визначати їх надійність, виявляти і критично аналізувати розбіжності в позиціях авторів джерел), логічні (уміння визначати і застосовувати теоретичні поняття для аналізу й пояснення історичних подій та явищ, ставити запитання та шукати відповіді, розуміти множинність трактувань минулого та зіставляти різні його інтерпретації), аксіологічні (уміння формулювати оцінку історичних подій та історичних постатей, суголосну до цінностей та уявлень відповідного часу чи відповідної групи людей, осмислювати зв'язки між історією і сучасним життям). Майбутній учитель історії має бути підготовлений до формування всіх вищезазначених компетентностей в учнів у процесі освітньої діяльності.

У сучасній школі на уроках історії вчитель має орієнтуватися не лише на засвоєння учнями історичних фактів, понять, дат, імен історичних діячів, а й має формувати в учнів критичне мислення, вміння творчо підходити до розв'язання історичних проблем, уміння застосовувати історичні знання у практичній діяльності, у життєвих ситуаціях. Історична освіта є унікальною тому, що формує мислення особистості і через знання історії людства дає змогу орієнтуватися в сучасних соціально-політичних процесах.

Багато науковців виокремлюють мотиваційно-ціннісний компонент (аксіологічний), що дає можливість особистості створити своє ціннісне ставлення до світу в цілому, до суспільства, до себе як частини світу і суспільства, до інших людей незалежно від їхньої расової, національної, релігійної приналежності, адже цінність – це основна установка щодо соціальної поведінки людини. Тому в нашому дослідженні ми зупинимося на аксіологічній компетентності, що базується на ціннісних переконаннях (аксіологія – це наука про цінність).

К. Баханов визначив аксіологічну компетентність як уміння давати моральну оцінку людей у певній історичній ситуації [1]. О. Пометун доводить, що аксіологічна компетентність – це вміння формулювати версії та оцінки історичного розвитку та руху [7]. Г. Фрейман розкриває суть змі-

сту аксіологічної компетентності: вміння порівнювати, пояснювати, узагальнювати, критично оцінювати факти та діяльність людей, опираючись на здобуті знання, власну систему цінностей, із позиції загальнолюдських й національних цінностей; уміння виявляти протиріччя в позиціях, різні інтереси, потреби соціальних груп і окремих осіб та їхню роль в історичному процесі, тенденції й напрями історичного розвитку; вміння оцінювати різні версії й думки про минулі історичні події, визначаючи, що деякі джерела можуть бути необ'єктивними [8]. А. Федчиняк у своїх дослідженнях виводить структурні компоненти аксіологічної компетентності (аксіологічні знання, уміння та цінності) [9].

Виходячи з аналізу наукових робіт, ми можемо зробити висновок, що аксіологічна компетентність, сформована у майбутніх учителів історії, – це система особистих моральних цінностей, що базується на вмінні аналізувати, синтезувати, критично оцінювати історичні факти, події, історичних діячів тощо.

Ми вважаємо, що освітній процес у ЗВО під час підготовки майбутніх учителів історії має базуватися на діяльнісному, цілісному, ціннісному (аксіологічному) підходах. Діяльнісний підхід допомагає визначити найбільш важливі види діяльності здобувачів вищої освіти, що будуть стимулювати його професійне становлення з огляду на зміст теоретичних курсів та педагогічної практики в закладах загальної середньої освіти задля формування в учнів аксіологічної компетентності.

Цілісний підхід в освітньому процесі дає можливість оволодіти теоретичними знаннями педагогічної діяльності на основі історичних та методичних знань, особистісних якостей здобувачів, педагогічного досвіду, отриманого під час проходження педагогічної практики та знань, умінь отриманих у процесі самоосвіти.

Ціннісний (аксіологічний) підхід до вивчення історичних фактів, подій, явищ спрямований на з'ясування їх значення для суспільства та людини. Цей підхід тісно пов'язаний із формуванням у майбутніх учителів історії вміннь критичного мислення, критичного оцінювання фактів, подій, сприйняття інформації задля визначення їх важливості, цінності, значення, що допоможе приймати правильні рішення у повсякденному житті та професійній діяльності.

Для ефективної підготовки майбутніх учителів історії до формування в учнів аксіологічної компетентності на основі визначених підходів в освітньому процесі ми запропонували такі педагогічні умови: 1) активне впровадження на заняттях у ЗВО моделювання педагогічної діяльності, педагогічних тренінгів; 2) упровадження в календарний план педагогічної практики завдань, спря-

мованих на формування в учнів аксіологічної компетентності; 3) мотивація майбутніх учителів історії до самоосвіти та самовдосконалення.

Перша педагогічна умова була спрямована на підготовку майбутніх учителів історії до формування в учнів аксіологічної компетентності, забезпечення активної комунікативності студентів, осмислення теоретичних знань з історії, методики викладання, педагогіки, вікової психології в процесі програвання педагогічних ситуацій. Для підготовки майбутніх учителів історії до формування в учнів саме аксіологічної компетентності ми впроваджували на семінарських заняттях дискусійні методи навчання. Тематика охоплювала широке коло дискусійних питань з історії України, всесвітньої історії, методики викладання, сучасної педагогіки та психології. Ми добирали завдання, які залучали здобувачів освіти до активної участі в освітньому процесі, формували вміння вступати в комунікацію, доводити свою позицію щодо історичного факту, події, явища, історичного діяча тощо.

Але в умовах теоретичної підготовки у ЗВО важко пов'язати отримані знання й уміння з практичною діяльністю у закладах загальної середньої освіти. Відсутність такого зв'язку не дає змоги підняти рівень підготовки до формування в учнів аксіологічної компетентності. Тому другою педагогічною умовою у формуванні аксіологічної компетентності ми визначили впровадження в календарний план педагогічної практики завдань, спрямованих на формування в учнів аксіологічної компетентності. Кожен здобувач за період проходження практики має підготувати і провести не менше двох уроків-диспутів з історії України та всесвітньої історії, проаналізувати ці уроки на предмет сформованих цінностей в учнів у рамках вивчення теми, етичних принципів щодо ведення дискусії, уміння адаптувати свою поведінку до прийнятих норм, уміння вступати в комунікацію тощо.

Третя педагогічна умова мотивації здобувачів до самоосвіти передбачала визначення напрямів індивідуальних завдань для подальшої самоосвіти здобувачів із питань особистісної спрямованості у формуванні компетентностей у цілому й аксіологічної компетентності зокрема. Студенти разом із викладачем ще в період аудиторних занять вивчення курсу «Теорія та методика викладання історії» визначали індивідуальні завдання для самостійної роботи (аутогенні тренування, тренінги для покращення спілкування в групі, зняття напруги під час публічного виступу, уміння терпляче вислуховувати опонента під час диспуту тощо). Такі індивідуальні завдання ставали для здобувачів психологічним двигуном саморозвитку тому, що така робота є значущою і вмотивованою.

Цілісність і системність педагогічних умов передбачала виконання студентами завдань як у період аудиторних занять у ЗВО у вигляді моделювання педагогічних ситуацій на семінарських заняттях, так і в умовах проходження ними педагогічної практики у закладах загальної середньої освіти. А вмотивована самоосвіта перетворювала весь навчальний процес здобувачів в індивідуально-творчий.

Висновки. Залучення майбутніх учителів історії до запропонованих видів професійної діяльності спочатку в закладах вищої освіти на семінарських заняттях (моделювання педагогічних ситуацій, педагогічні тренінги), а потім застосування цих самих видів професійної діяльності під час проходження ними педагогічної практики в закладах загальної середньої освіти в комплексі готували майбутніх учителів історії до формування в учнів аксіологічної компетентності. У подальшому ми вбачаємо нашу роботу в дослідженні проблеми підготовки майбутніх учителів історії до формування в учнів хронологічних і просторових компетентностей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баханов К.О. Професійний довідник вчителя історії. Харків : Основа, 2012. 239 с.
2. Головань М.С. Компетенція та компетентність: порівняльний аналіз понять. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2011. № 8(18). С. 224–234. URL: <http://pandia.ru/text/79/473/9989.php>.
3. Гриньова В.М. Про співвідношення понять «професіоналізм», «професійна культура», «професійна компетентність», «професійна підготовка». *Педагогіка та психологія*. 2014. Вип. 45. С. 74–84.
4. Зязюн І.А. Філософія педагогічної дії : монографія. Черкаси : ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2008. 608 с.
5. Луговий В.І. Компетентності та компетенції: поняттєво-термінологічний дискурс. *Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології*. Київ, 2009. С. 8–13.
6. Навчальна програма з історії України, всесвітньої історії.
7. Пометун О.І., Фрейман Г.О. Методика навчання історії в школі. Київ : Генеза, 2006. 328 с.
8. Фрейман Г. Формування аксіологічної компетентності на уроках історії України в 11-му класі. *Історія в школах України*. 2007. № 6. С. 13–14.
9. Федчиняк А.О. Структура аксіологічної компетентності в шкільній історичній освіті. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2013. № 1. С. 191–197.

REFERENCES

1. Bakhanov K.O. (2012) Profesiinyi dovidnyk vchytelia istorii [Professional history teacher's guide]. Kharkiv: Vyd. hrupa "Osnova" [in Ukrainian].
2. Holovan M.S. (2011) Kompetentsiia ta kompetentnist: porivnialnyi analiz poniat [Competence and competence: a comparative analysis of concepts]. *Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnologiiic – Pedagogical sciences: theory, history, innovative technologies. Scientific journal*, 8(18), 224-234. URL: <http://pandia.ru/text/79/473/9989.php> [in Ukrainian].
3. Hrynova V.M. (2014) Pro spivvidnoshennia poniat «profesionalizm», «profesiina kultura», «profesiina kompetentnist», «profesiina pidhotovka» [On the relationship between the concepts of "professionalism", "professional culture", "professional competence", "professional training"]. *Pedahohika ta psykholohiia – Pedagogy and psychology*, 45, 74-84 [in Ukrainian].
4. Ziazium I.A. (2008) Filosofiia pedahohichnoi dii [Philosophy of pedagogical action] : monohrafiia. Cherkasy: «ChNU imeni Bohdana Khmelnytskoho» [in Ukrainian].
5. Luhovyi V.I. (2009) Kompetentnosti ta kompetensii: poniattievo-terminolohichniy dyskurs [Competences and competencies: conceptual and terminological discourse]. *Pedahohika vyshchoi shkoly: metodolohiia, teoriia, tekhnolohii – Higher school pedagogy: methodology, theory, technologies*, 8-13. Kyiv [in Ukrainian].
6. Navchalna prohrama z istorii Ukrainy, vsesvitnoi istorii [Curriculum on the history of Ukraine, world history]. [in Ukrainian].
7. Pometun O.I., Freiman H.O. (2006) Metodyka navchannia istorii v shkoli [Methods of teaching history at school]. Kyiv: Heneza [in Ukrainian].
8. Freiman H. (2007) Formuvannia aksiolohichnoi kompetentnosti na urokakh istorii Ukrainy v 11 klasi [Formation of axiological competence in the lessons of Ukrainian history in the 11th grade]. *Istoriia v shkolakh Ukrainy – History in schools of Ukraine*, 6, 13-14 [in Ukrainian].
9. Fedchyniak A.O. (2013) Struktura aksiolohichnoi kompetentnosti v shkilnii istorychnii osviti [The structure of axiological competence in school history education]. *Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnolohii – Pedagogical sciences: theory, history, innovative technologies*, 1, 191-197 [in Ukrainian].